

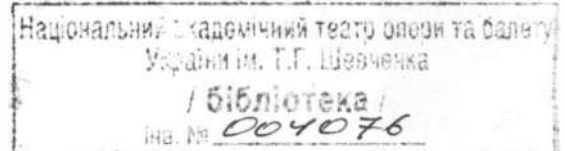
ВІТАЛІЙ КИРЕЙКО

Б О Я Р И Н Я

Опера на 2 дії

*Лібрето Василя Туркевича
за мотивами однойменної
драматичної поеми Лесі Українки*

Клавър

Київ-2005

ВІТАЛІЙ КИРЕЙКО БОЯРИНЯ

Опера на 2 дії

Лібрето Василя Туркевича
за мотивами однойменної
драматичної поеми Лесі Українки

Єпископ	- тенор
Гетьман	- баритон
Перший боярин	- бас
Другий боярин	- тенор
Третій боярин	- тенор
Підкоморний	- баритон <i>сер. 77 2-й парт, Бреш</i>
Перебійний - <i>бас</i>	- бас
Степан	- тенор
Оксана	- сопрано
Перебійниха	- меццо-сопрано
Іван Перебійний - <i>сп.</i>	- баритон
Мати Степана	- сопрано
Ганна, сестра Степана	- меццо-сопрано
Гість	- бас БАРИТОН

Дія відбувається у Батурині у другій половині XVII ст.,
часи Руїни, та у Москві

“БОЯРИНЯ”

ЛІБРЕТО

За мотивами однойменної драматичної поеми Лесі Українки

ДІЯ ПЕРША

Картина перша

Майдан гетьманської столиці. Біля церкви зібралися люди, щоб привітати один одного із світлим святом Трійці. В руках старших жінок і молодих дівчат клечення, люди поволі виходять із церкви

НАРОД (*з хоругвами й іконами рухається довкола церкви*)

Радіймо!

Радіймо!

Світле свято,

Світле свято,

Все в зеленому убранні

На усьому Дух Божий!

Радіймо, люде православний,

Бог у нас,

Бог із нами!

Нині й навіки,

Навіки з нами

Радіймо,

Бога славимо,

Щоб мир був у серці,

Злагода, згода,

Була у народі,

Громада, щоб жила

У мирі й спокої,

Радіймо!

Радіймо!

Славимо Христа,

Всевишній із нами,

У Трійці єдиний,

Бог Син і Бог Батько,

І Дух Святий.

На всьому Дух Божий,

Бог у нас,

Бог із нами!

З Божим празником, люди

Будьте шасливі,

Щоб мудрість нас не минала,

У Божій любові, щоб ми проживали

Радіймо, радіймо

Славимо Христа

На всьому Дух Божий
Бог у нас
Бог із нами
Люд православний,
Зішестя Духу Святого
Нехай укріпляє нас серцями,
Радіймо!
Радіймо!
Дух Божий із нами...

*Чується благовіст. Із церкви виходить Єпископ, поряд з ним Гетьман
в оточені московських бояр. Народ низько кланяється.*

ЄПИСКОП

Нехай зійде на вас, брати і сестри,
Господня милість і благословення,
Прийде у кожне серце спокій,
І мир спаде на нашу землю.
Славімо Господа,
Славім Гетьмана,
Славім боярів царських,
Молімося, щоб цар наш був
У здоров'ї,
І ласці,
До нас із вами.
З Москви прийшли поважні гості
Низький уклін їм,
А через них царю
Молімося за тих, хто нами править.

ХТОСЬ ІЗ ХОРУ ДОСИТЬ ГОЛОСНО:

Авжеж,
Так не молились за Богдана,
А тут за батечка – царя
Хоч сам на хрест лягай,
Така вже вдача в нас,
Чи отака судьба?!

*Народ кланяється, хоч дехто із кепкуванням дивиться на упрілих в
боярських шубах царських посланців.*

ЄПИСКОП (продовжує)

У День Святої Троїці,
Нехай молитва щира
Очистить кожне серце,
Славімо Бога,
Славімо нашого Гетьмана.

ПЕРШИЙ БОЯРИН (перебиваючи єпископа, грізно)

Славімо нашого царя,

Малої і Великої Росії.
Молімося за нього, православні.

ЄПИСКОП

Молімося,
Нехай у здоров'ї живе наш цар,
Під скіпетром його ми будемо щасливі
Благословляю вас святим хрестом,
Амінь!

Благословляє спочатку московських бояр, потім гетьмана, далі всіх інших людей

Гетьман вам скаже слово.

НАРОД

Дивися як!
Вони вже стали перші,
Вже після них Гетьман цілує хрест
Вже дожилися,
Що зайді правитимуть нами,
Вже навіть правлять в церкві.
Де ж бачено отак,
Щоб не гетьмана,
Благословляв єпископ першим?
Лихе знамення
А хто чекав щось краще,
Боялися вони тільки Богдана,
А решта всі гетьмани,
Для них уже ніщо
Ті само слуги, як і ми
Ой лихо буде Україні!
Гетьман!
Гетьман!
Гетьман нам каже слово...

ГЕТЬМАН

Люде православний,
Упокорений у Бозі,
Царя посланці,
Нехай живе він сотню літ...

БОЯРИН

Живе нехай під Божим омофором,
У славі й величі,
А скільки літ-то Божа справа,
У нас не прийнято лічити царські роки,
Це кожний має знати...

НАРОД

Який боярин грізний,
Хоч слова не кажи,

Вже згадують царя у церкві
Раніше Патріарха
Бач, зневажив він Гетьмана,
Немов слугу якогось.

ГЕТЬМАН

Царю низький поклін,
Й молитва наша щира.
Нехай живе й царює в мирі,
Без милості не залишає нас.
Народ шанує батюшку царя.

БОЯРИН

А треба, щоб боявся
Бо царське слово-то закон,
Для кожного і всіх.

ХТОСЬ ГОЛОСНО ІЗ ЮРБИ

Хіба про це з царем
Богдан наш домовлявся?

БОЯРИН

Ось бачиш, як царя
Вони шанують?
За це в Москві
Уже б на дибі висів...
А кажеш, спокій у Гетьманщині панує...,
Все дивитесь, щоб знову від'єднатись,
Полякав впасти в ноги.

ГЕТЬМАН

Вгамую,
Такі і в нас на дибі висять,
Знайдемо хулителя оцього,
І покараєм так, щоб зойкнули і в небі.
А щодо Польщі - то дарма,
Ми вірні даному,
Цареві слову.

БОЯРИН

Хороше слово,
Таке побачити і ми готові,
Розпеченим залізом,
Ти маєш випекти крамолу,
Із душ оцих.
Щоб забули,
Навік козачий дух,
Й Виговського закличне слово,
Забудьте до другого прешестя.
Ви під Москвою,

Цим сказано усе!

ГЕТЬМАН

Ви чули!

Що нам переказав із уст царя

Боярин славний!

НАРОД

Ми чули!

Не перший раз, Гетьмане чуєм,

Що дух козачий як старий кожух,

Хтось хоче кинути під ноги.

І навіть у свят-день

Забувши Бога,

Розпеченим залізом,

Лякаєш нас...

Чи вже забув,

Як ми з Богданом,

У славі хай вікує в небесах

У славі хай вікує в небесах,

Шаблями гострими в боях смертельних

Здобули землю цю для нас?...

Не розбуди біди, гетьмане,

Збираються на виднокраї хмари,

Аби не вдарив грім!

І знов пожарище півнеба запалає,

Проллеться не вода, а кров козака,

Як зайти стануть правити у нас...

У день недільний Троїці святої,

Народу своєму шлеш погрози...

Забувши про Богданів заповіт,

Що маєм жити ми у мирі і злагоді,

На власній, на своїй землі...

БОЯРИ (розгублено, разом)

ПЕРШИЙ БОЯРИН

Послушайте, народец что твердит,

Ведь бунтом пахнет, пахнет бунтом

Гетмана слово не для них,

О царском же и мысли нету.

Где уважение к боярам царским,

Как уши и глаза его,

Мы видим беспокойно у черкассов.

Не на Москву направлены глаза,

Вишь, снова размечтались о Хмельницком.

Не быть сему! Не быть сему!

Не быть!

ДРУГИЙ БОЯРИН

Не быть!

Бунтує, ох бунтує здесь народ,
Спокойствием в Батурине не пахне!
На вольницу народ глядит,
Забыв о клятве.
Но не забыли мы,
Как гетман целовал,
Крест золотой у Переяславле.
Народ свой нашему царю,
Отдав навеки.
И быть навеки по сему!

ТРЕТІЙ БОЯРИН (до Степана)

Ну что, Степан,
В Москве совсем другое говорил.
В черкассов тишь и благодать,
Гетман своею булавою,
Наводит Божий страх,
Держит народ у верности й покре,
Московскому царю.
Да видишь, народец твой паршивый,
Дерзит гетману, клятву позабыв,
По-волчьи хитро в лес глядит,
Отвернуться готов от нашего престола.
Не тут то быть,
Огнем и кровью в покре удержим,
Что стало нашим, мы не отдадим!

ГЕТЬМАН

Ще не застигла в них козача кров,
І пам'ять про Богдана ще не згасла,
Не згасла в них до рідної землі любов,
Мабуть, ніколи і не згасне.
Хіба про це хтось думає в Москві?
Хіба про це говорять у палатах?
Що знають про оцей народ вони,
Який я маю булавою тут тримати?
Що кожний хрещений Богданом,
Що кожний швидше вмере,
Ніж ниці розпластається під троном?!
Що смерть для нього тільки ласка
За рідну землю у борні...
Для них незнане те, о ні!
Та від трону владу маю,
Прокляту Богом і народом.
Та влада сильніш за спрагу,
Про це не знають тільки ті,
Хто не мав її, або не має,
Від всього можна відректись,
Від матері і від землі,
Та тільки не від Булави,
П'янить гетьманська влада.

Й нема такого,
Хто від булави відрікся,
Хіба що волею народу...
Та ні...

Не випущу я булаву із рук.

(до бояр)

Покірним-ласка,
А за бунт-на плаху,
Хіба не так було у нас
І при Богдані,
І при Виговському,
Так буде й у мене!
Шануймо владу,
Вона нас не забуде...
Бояр дратуєте дарма.
Царю я вірно служу,
Й служити буду.
Хто владу дав, той може і забрати

(до бояр)

Не треба погляд на юрбу звертати
То все пусті слова.
Гей, хлопці, покажіть боярам
Як вміють мої джури веселитись.

ТАНЦЮВАЛЬНО - ІГРОВА СЦЕНА.

Козаки залучають дівчат у танець

Московські бояри здивовані такій вольності молоді і, не приховуючись, засуджують "греховную резвость черкасов".

ПЕРШИЙ БОЯРИН

Представь себе, что кто-нибудь в Москве
В пляс пошел в ограде храма?

ДРУГИЙ БОЯРИН

Да сохрани Господь,
Запеть в ограде храма!

ТРЕТІЙ БОЯРИН

Хохлам такое, вишь не грех
Плясать и петь
Под звонницею храма,
Казаки, вишь.

ПЕРШИЙ БОЯРИН

Девицы без платков,
А парни, вишь,
сверлят девиц глазами,
Вот грех какой.

ДРУГИЙ БОЯРИН

У нас все чинно
И в Божьем страхе,
Не то, что тут...

ОДИН З ГЕТЬМАНСЬКИХ ДЖУР

То звісно, царські слуги
У вас не так
І в нас не так,
Бо звичаї свої,
У кожного із нас.

СТЕПАН

Впокорено сказати хочу,
Боярам слово я.
Нелегко тут Гетьману,
Усе в руках тримати
Бо понад все,
Тут вміють волю шанувати.
І до Богдана тут не кланялись нікому...
Шаблями захищали честь.

ПЕРШИЙ БОЯРИН

Не кланялись?!
Тепер з колін не встануть!
Царю треба сказати,
Нехай ще більше воєвод,
Сюди пошле.
Щоб в місті кожному стояла
Москви залога,
Як щось не так,
На плаху голови,
Нема покори, то нема спокою.

СТЕПАН

Не в страсі і покорі,
А в рівності із нами,
Народ цей треба мати...
Так було тут завжди...

ДРУГИЙ БОЯРИН

Бач, молодий,
Та ще й з черкасів.
Жаль, що царю ти так вподобав
За ці слова,
Мав би і сам,
Побуть на дибі...
Хто має бути в рівності із нами?
Оці черкеси...

Які підняли зброю на царя,
Йдучи з Виговським до Кремля?!
Хіба не видно,
Якою люттю
Палають очі,
Коли нас бачать.

ТРЕТІЙ БОЯРИН

Шануйся, хлопче
Слова твої крамольні
Бува і цар не захистить
Коли потрапиш у лабети
Приказу тайного...
Там не подивляться на кров боярську
І те, як ти колись служив
То є великий злочин
Ставать на захист царських ворогів.

СТЕПАН

Та ні, пани-бояри,
По правді хочу,
Щоб достеменно знали,
Чим тут живуть,
Чого бажають,
Чого хочуть...
Тут в кожного у серці,
Ще кров кипить,
І шаблю вміють тут тримати...
Як колись батьки її тримали,
Запекло і від ляхів,
І від бусурманів
Свій страх без страху боронили...
Тут не Москва, тут кланятись не вміють
Козацька честь стоїть тут понад все,
Царю гетьмани присягали,
А не народ...
З малої іскри тут зайнятись може,
Як за Виговського було
Не треба так з плеча,
По всьому,
Що тут є, рубати.

ПЕРШИЙ БОЯРИН (здивовано)

А мудро каже боярин наш молодший
Недарма в академіях учився,
Їх страхом не візьмеш,
Тут хитрістю чинити треба.

БОЯРИ (разом)

Авжеж! Авжеж!

СТЕПАН (вбік)

На кожду хитрість є іше хитріше,
За тисячу років і тут навчились цього,
Якби ми вміли шанувати слово,
Та все робилося як ми обіцяли
У церкві перед ликом Божим
Не нуртував би тут народ
І не дивився б вовком
На посланців московських.

БОЯРИ (разом)

Яке нам діло до якогось слова,
Клялися слухати царя?
Чого ж їм знову забажалось волі?
Цар може зректись слова
А їм до цього зась...

СТЕПАН (розчаровано)

Навіщо міркувати,
Царське слово,
Закон для них, закон для нас...

ПЕРШИЙ БОЯРИН.

Мудро кажеш...
Нехай довіку буде так.

СТЕПАН (убік)

Не буде,
Ой не буде так,
Проллеться ще чимало крові,
І вашої московської також
За волю України.

Весела юрба дівчат і хлопців, наблизившись до бояр, затягує Степана у танець. До бояр підходить група поважних батуринців.

ПІДКОМОРНИЙ (низько кланяючись московським боярам)

Бояр поважних
Запрошує Гетьман на учту
Про справи краще говорити
За кухлем медовухи
Як на майдані.

ПЕРШИЙ БОЯРИН

Це правда
Медовуха в гетьмана на славу.

Розгублений Степан виходить з кола дівчат, і хлопців, які завершили танець.

ПЕРЕБІЙНИЙ

Прісити маю я в бояр поважних
Дозволити боярину Степану,
Хрещеннику моєму
Погостювати в мене.

БОЯРИ

Та бачимо, тут діло молоде...
Нехай гостює.

Бояри поважно йдуть до Гетьмана

ПЕРЕБІЙНИЙ (обнімаючи Степана)

Якби лицем не в батька, не впізнати,
Такий кумедний ти в боярським вбранні,
А все таки Степан...
Багато літ минуло,
Як звідси ти поїхав
Спочатку в Київ,
А далі на чужину,
Вже знаємо, що батько твій помер,
Мій побратим в боях і мирі
Царство йому небесне (*хреститься*)
Прошу зажити хліба-солі з нами.

СТЕПАН

Це я, дядьку Перебійний.

ПЕРЕБІЙНИЙ

Спасибі, не забув,
Хоч вже й давненько,
Ми не видались, хлопче.
Прошу зажити хліба-солі з нами.

СТЕПАН

Мав би за щастя,
Та не смію.
Коли б не гнівались старі бояри,
Уже б давно від них відбився б.

ПЕРЕБІЙНИЙ

Їх запросив до себе Підкоморний,
Тебе ж я випрохав до нас,
Мовляв, по давній приязні до батька
Хотів би пригостити в себе в хаті,
Боярам, видно, вже запах медок та варенуха,
Отож роздобрились і мовили
“Нехай собі парнішка,
Сидить у тебе хоч і до від'їзду,
Навіщо він нам здався?”

СТЕПАН

Спасибі, пан-отченьку,
Бо пахло, побувши в Україні,
Нікого із знайомих не побачить.

ПЕРЕБІЙНИЙ

То був би гріх, щоб обминув ти нашу хату,
І не згадав про батькового друга.
Колись разом ходили ми із Хмелем,
У всі походи...
Жаль, немає батька,
За тебе б порадів,
Ще юний, а уже боярин...

СТЕПАН

Я часто згадую,
Батьківські оповідки...
І вас, коли малим ще був,
Не раз у вас ми гостювали.

ПЕРЕБІЙНИЙ

Отож, ходімо знову до тієї хати,
Згадаймо батька,
Як на Трійцю личить,
То пом'янемо за звичаєм козацьким,
Чарчиною хмільного меду.

КАРТИНА ДРУГА

Хата сотника Перебійного. Челядь, накриває святкові столи.
Сотничиха Перебійна сповіщає, що до них у гості завітає московський боярин Степан.

СТЕПАН

Добридень, матінко,
Нехай у вашім домі,
Щасливі будуть всі і з Богом.
Оксана ваша вже як квітка.

ПЕРЕБІЙНИЙ (до Оксани)

Побачивши з хоругвою,
Спочатку не пізнав тебе Степан.

ОКСАНА

Коли?

СТЕПАН

Як ти у хресному ході
Із братчиками йшла –

Несла хоругву.

ОКСАНА

Я перша братчиця
В дівочім нашім братстві
У нас дівчата й хлопці рівні
Вони хрести несуть,
А ми-хоругви
А старший хто,
Владичиці ікону,
Або святого Миколая.

СТЕПАН

В Москві такого не побачиш,
Щоб хлопці і дівчата разом.
Дівчата там по теремах живуть,
Мов ті черниці,
Не сміють і очей підвести,
Щоб глянути на когось,
Хіба що в церкві,
Щоб ніхто не бачив...

ОКСАНА

Так лихо ставитесь там до дівчат.

СТЕПАН

Та ні, такі там звички
Усе в покорі і не має свого слова.

ОКСАНА

А в нас не так.

СТЕПАН

Вже бачу,
Що тут не так
Тут в кожного душа відкрита.

ОКСАНА

То повертайсь сюди.

ПЕРЕБІЙНИЙ

У кожній хаті власна правда
Не нам судити їх, Оксано.

ПЕРЕБІЙНА

Щось і про себе нам скажи.

СТЕПАН

За батьком я,
Боярський сан успадкував

Ходжу на царську раду.

ПЕРЕБІЙНИХА

Ще юний, а уже боярин
До слова царського причетний
І слухає тебе наш цар?

СТЕПАН

Слухати то слуха,
А робить як йому
Підкажуть думні дяки
Такий вже маєм звичай.

ОКСАНА

Як цікаво!
Чи є розмови у царя
Про нашу Україну.

СТЕПАН

Бувають в нас розмови
І про Гетьманщину
Нас сюди оце спровадили
Щоб ми царю доповіли,
Про справи у Гетьманщині.

Входить син Перебійних Іван

ІВАН

Поважному боярину вітання,
Чи пам'ятаєш як колись
В попа ми яблука із саду крали?
(сміються)

СТЕПАН

Авжеж!
І гралися у запорожців.

ІВАН

Та сажею густою,
Ще й вуса малювали,
Тепер, дивись, боярин царський...
Живеш в Москві.
Матуся ж як?

СТЕПАН

Сумує тяжко.
По сметрі батька,
Москва їй геть чужою стала.

ПЕРЕБІЙНИХА

Чому сюди не перевіз матусю?

СТЕПАН

Нема при чім нам жити на Україні
Сплюндровано було аж до цеглини
Нам хату і усі будівлі
Були ми зроду не такі маєтні,
А за Виговщини
Утратили усе...
Поки чогось добився батько у Москві,
Набідувалися таки чимало
На раді Переяславській мій батько,
Подавши слово за Москву,
Додержав слово вірне...

ІВАН

Знайшов кому тримати слово!

БАТЬКО

Тоді ще сину надвоє гадалось
Ніхто не знав, як справа обернеться,
Цілюючи хреста,
Не кожен слово зрадить,
Сутужна, сину,
Державна наша справа
Старий Богдан за нас не був дурніший,
А присягнув царю.

ІВАН (гаряче)

То певно!
Вже краще зрадить Україні.

СТЕПАН

Не зраджував мій батько Україні,
Він їй служив з під царської руки,
Не гірш як вороги його служили
З під польської корони.
Чужим панам служити в ріднім краю,
Він не хотів, волів вже на чужині
Служити рідній вірі,
Помагати хоч здалеку
пригнобленим братам,
Ладнаючи для них цареву ласку
Мене ще змалку
Учив Письма Святого батько,
Про Каїна і його брата Авеля,
Щоб міг перед Богом,
Не так як Каїн Богу одповісти,
Коли питає: "Де твій брат?"
А як же можу я на Україні,

Здійняти зброю так, щоб не діткнути,
Когось з братів своїх?
Невже мушкет і шабля мають більше сили
Ніж щире і розумне слово?
Честь України бороти можна і без зброї!
Найгірше, пане-брате, догоряє
Що нам не вірять.
Ні там, ні тут,
Хоч сняться нам в Москві далекій,
Розлогі верби України.

ІВАН

Овва!

Як ладно кажеш
Це в Києві ченці
Навчали вас такого?

ОКСАНА

Ти ж, Іване, у Києві не вчився,
Звідки знаєш, чого там навчають?

ІВАН

Ось знайшлася зненацька
й оборонниця для тебе.

ОКСАНА

Я тільки правду мовлю.

ІВАН

Хіба ти знаєш
Які нам чинять кривди,
І просвітку нікому не дають,
Московські посіпаки?
Все в очі,
Присягою тією тичуть,
Чого ж в Москві самі забули Бога
Присяги ми не хочемо ламати,
Та тільки цар нас не боронить.
Від теї галичі,
Що зветься воєводством
То знай, мій друже,
Є в нас люди,
Що не бояться, йдуть мов на одчай,
Бо сказано, терпець нам обірвався
Нема надії полегкості дістати від царя
Невже не може цар когось,
Послать сюди на владу з українців,
Яких багато у Москві,
Хоча б тебе!

СТЕПАН

Нас не пошлють,
В Москві ми на очах,
З очей нас не спускають
Так інколи послами посилають.
І не самих, а вкупі з москалями,
Щоб воєводами настановити,
Того не буде зроду.

ІВАН

Чого ж бо дивуватися тоді,
Як до Дорошенка ми пристанем.

СТЕПАН

Та він татар на поміч приєднав
І платить їм ясиром християнським.

ІВАН

Татари там, татари й тут,
Скрізь палі, канчуки.
Холопами нас звать,
А ти вже Авелем прикрився,
І думаєш що можна жити в рабстві...,
Аби не було крові.
Та озирнись довкола,
Тієї крові – море.

ПЕРЕБІЙНИЙ

Хіба так личить говорити з гостем
Що завітав до твоєї господи,
Щоб поділити хліб і сіль,
Батько Степана був мій побратим.

ІВАН

Та знаю, знаю...
І вірою, і правдою,
Стояли за Богдана.
Тільки Степанів батько,
Відразу за гетьманом,
Царю на вірність присягнув
І від посла отримав дяку,
Його за це зневажили козаки.

ПЕРЕБІЙНИЙ

Мій побратим він був
Умів тримати мужньо зброю
Як гнали до Варшави ми ляхів
Довік мені залишився за брати...

ІВАН

Авжеж!

Прощав йому ти все

Пішов твій брат під царську руку,

І на Гетьманщину не озирнувся.

ПЕРЕБІЙНИЙ

Хіба він був один такий,

Нам Хмель сказав скоритись.

ІВАН

Ти ж до Виговського пішов,

А він в Путивль до воєводи,

По різні боки опинились

Сказати треба правду

Якби таких між нами було менше

Що вдалися на соболі московські

Чому ж ти сам,

Не підхопив ти зброю,

Що випала із батька рук?

ПЕРЕБІЙНИХА

Хіба це та нагода,

Щоб гостю поятрити серце?

ІВАН

Нехай хоч раз почує правду,

Й царю розкаже, як дихаємо тут.

ПЕРЕБІЙНА

Ну годі,

Хіба годиться,

Гостям колоти очі.

Ви друзями колись були.

Йому Москві служити,

А тобі – гетьману.

Іване, покажи Степану

Наш сад, де у дитинстві в запорожців грались...

Сходіть на вигін,

Вже парубки з дівчатами зібрались,

Пограти гігілки,

Та наспіватися досхочу.

АРІЯ ОКСАНИ (відходить в бік)

Такий чудний.

А серце так забилося

Тремтить,

Тремтить мов пташечка в сильці

Тремтить і б'ється,

Наче щось злякалось

Такий чудний,
Такий чудний,
В боярському оцьому вбрані...
І очі сповнені журби.
А серце тремтить, мов пташечка в сильці
Неначе і сама потрапила в полон
Зажурених очей його...
Десь там в Московії
Ночами верби сняться
Хотіла б я вербичкою тією стати...
О, леле, що кажу?!
А серденько так б'ється...
Люблю, люблю, люблю...

З'являється Степан

СТЕПАН

Прости мене,
Ти гніватись не мусиш,
За ті слова, що зараз скажу
Бо ти мене немов причарувала
І звабила, як соловейко співом
Тепер ось серце наче обірвалось
Що маю їхати я знову у Москву
Яка журба тобі
Що я поїду на чужину
З розбитим серцем
Тобі дарма, що в тузі я покину
Свій рідний край,
Якого може, більше й не побачу
Ти завтра вже про мене й не згадаєш...

ОКСАНА

СТЕПАН (разом)

Хіба ти завтра їдеш
Від України на чужину
Ти завтра вже про мене не згадаєш.

ОКСАНА

А серце так забилося,
Тремтить, тремтить
Мов пташечка в сильці
Тремтить і б'ється,
Немов чогось злякалось.

СТЕПАН

Хіба я маю,
Тобі тут очі мулять?

ОКСАНА

Виходить, наче я тебе жену,
Тобі не мовила я слова.

СТЕПАН

Овва! Невже я маю ще дізнатись,
Щоб ти сказала: "Вибирайся!"

ОКСАНА

Який же ти, Степане, дивний
Ну що б я мала тут тобі сказати
Такого не чувала я
Від інших паничів
А ти недавно ось приїхав...

СТЕПАН (поривно)

Панно! Панно!
Ті паничі безжурно походжають
Та вибирають квітку для забави
А я як в'язень, що на час короткий
З в'язниці вирвався
І має з веселим світом попрощатись
Мені була б не для забави квітка
Я бачу в ній життя і волі образ
І краю рідного красу.
Для мене куточок той,
Де б посадив я квітку,
Здавалося б цілим світом.
Я забув, що ти живеш на волі
А там, де я живу,
Що може бути привабливим для тебе...

ОКСАНА

Чому ти впевнений так в цьому?
Не квітка я, я маю серце,
Хіба з тобою я б отак стояла...
Під цими зорями і Божим небом?
Поїдеш ти, а моє серце
Полине, друже, за тобою.

СТЕПАН

Оксано, зоре,
Сказати слово це не смію.
Ні, не можу,
Я не маю сили.
Серденько, скажи
Чи любиш ти мене?
Промови до мене слово...
Я завтра старостів зашлю до тебе.
Чи батько твій їх прийме?

Що тільки дам тобі я на чужині?
Своє кохання вірне, більш нічого
Мені, здається, що ніде на білім світі
Нема чужини, поки ми з тобою.
І в Москві чужого не впізнаєш.

ОКСАНА

Авжеж! Бо буду я з тобою
Хіба то вже така чужа країна,
Та сама віра там, і трохи тямлю,
Як там говорять
Та й люди скрізь до Бога молять
В добрі та ласці...

СТЕПАН

Моя єдине, моє щастя
Тебе безмежно я кохаю!

ОКСАНА

Не думай, ніби я пуста панянка,
Що тільки має на умі забави,
Трудні часи думок поважних і дівчат навчили
Як всіх тут нас вже кров гнітить!
Не раз з походу повернувшись,
Протягне лицар руку,
щоб узяти мене до танцю
Мені ж здається,
що та рука червона вся від крові...
Від крові братньої
Такі забави, не веселять мене
Либонь, ніколи
Не прийму перстень з рук я лицаря такого.
Чому забилося моє серце,
Коли тебе побачила уперше?
(задумливо) Якось так упало
Це щастя раптом...

СТЕПАН

Моя єдина, моє щастя
Тебе безмежно я кохаю.

ОКСАНА

Без тебе я уже не зможу
Без тебе я уже не зможу
Моє кохання, моє серденько
Ніщо вже нас не роз'єднає,
Ми перед Богом присягаєм
Свої серця навек з'єднати.
Закулісний хор виконує весільну пісню

ДІЯ ДРУГА

Картина перша

Боярський терем. Сінні дівчата розвішуючи одяг Степанової матері, потішаються над українськими строями.

Хор.

З'являється Оксана і Степанова мати, які повернулися із церкви.

МАТИ

Спочину трохи,
Уже стара, не носять ноги
Поки піднімуся по сходах вгору
До того терему свого.

ОКСАНА

Ви, мамо,
Перебирайтеся додолу,
Сутужно вам щоразу,
Долати оті сходи.

МАТИ

Ой, ні, голубонько,
Тут, у Москві, не звичай,
Щоб жінка мешкала вниз.
Забравсь сюди то маєш знати,
З вовками жий, по вовчому і вий...
Так скрізь воно по світі,
Що сторона – то звичай,
Бач як сміються дівчата
Над нашим вбранням
Тут жінки зап'яті,
А ми, бач, не вкриваємо обличчя.
Як їм таке дивно...
Московки не туркені,
А так давно в них повелося
Як ти бояриня московська,
Неначе і тобі годиться,
Вбиратися по їхньому, Оксано...

ОКСАНА

А ви?
Бо й ви бояринева мати.

МАТИ

Що мати то не жінка.
Люди бачать,
Я вже збираюся у Божу путь,
То де ж мені уже міняти вбори,

Адже й старенький мій
Нехай блаженствує у світі тому
В козацькому жупані світ дожив
Так і на смерть його я нарядила
В мережану сорочку...

ОКСАНА

Степан стояв зі мною під вінцем,
У карамзиновім жупані, мамо,
А зараз убирається у те боярське фантя...
Хіба ж то сором
Якби він по козацькому вбирався?

МАТИ

Чудна ти, доню
Твій чоловік в Москві боярин,
А не козак, хоча б був і полковник
Степан в боярській думі засідає
І до царя на ради ходить
Не можна, дочко,
Йому царського нехтувати вбрання
З вовками жий, по вовчому і вий...
(підходить до скрині).

Отут, дитино,
Твоє боярське вбрання,
Хочеш подивитись
Або приміряти його.

ОКСАНА

Спасибі, мамо,
Хай трохи згодом.

*Мати, наспівуючи українську народну пісню, разом із служницями
знімає розвішені українські строї.
З'являється Ганна, сестра Степана*

ГАННА

І нащо ті свята потрібні в світі,
Як нудно, нікуди подітись.

ОКСАНА

А ти піди між челядь, погуляй,
Хіба товаришок не маєш?

ГАННА

Та декого там знаю
Та як до них ходити
Матуся все нездужають,
А ти ще не пізналася тут з ними,
А з мамкою сама не хочу,

Усе бурчить і слухає розмови наші.

ОКСАНА

Чого ж тебе водити?

Вже не мала,

І веселіше буде вам без старших

Пішли б укупі кудись на вигон

Або на співи десь у гай над річку

Я бувало вдома

Й години в свято не сиджу сама.

ГАННА

(роззублено і подивовано)

То там удома,

А тут Москва

Такого тут ніколи не чували,

Співати по гаях!

Самій не можна по Москві ходити.

ОКСАНА

Хіба хто нападе?

ГАННА.

Та ні! Тут звичаї такі,

Сидіти в теремах.

Як я зраділа,

Як брат привіз тебе в Москву.

Ти бач усе до мене,

“Поголуй, забався, не сиди”

Аби ти знала

Як тут боярині спиняють,

Своїх сестер і дочок,

Ні за поріг не випустять нікого,

Аж поки замуж не піде,

Оксаночко, рідненька,

Я маю тебе щось попрохати.

ОКСАНА

Хотіла б щось з моїх уборів?

Бери що глянуло на тебе

Вберу тебе мов гетьманівну,

Та ще й косички заплету,

Й корали дам,

Тобі вони до личка

А хочеш ще навчу,

Дрібушечки тебе затанцювати,

Або веселий козачок,

Як в нас танцюють в Україні...

ГАННА

Та ні, цього матуся не дозволять,
Я не о тім,
Я хочу попрохати,
Щоб ти пішла зі мною у садок.

ОКСАНА

Ото й всього!
Було б про що просити
Ходім хоч зараз.

ГАННА

Ні, не зараз, потім
Самій сидіть в садку мені не можна
А з мамкою підти,
Вона розплеще,
Чого я в тім садку сиджу...

ОКСАНА

То може ти отам ворожиш?

ГАННА.

Та ні! Я тільки виглядаю,
Чи не проїдуть там стрільці.

ОКСАНА

Царський стрілець тобі устрелив серце.

ГАННА

Та я заручена уже,
За царського стрільця.

ОКСАНА

Чому ж до вас він не заходить?

ГАННА

Як він зайде, хіба його побачу,
Я буду в теремі, а він зайде в світлицю,
Туди нам зась, як зайде чоловік
Аж до вінця не випаде зустрісь.

ОКСАНА

На людях - так, хіба що крадькома.
А ти хотіла,
До нього вийти у садок?

ГАННА (злякано).

Таке ти скажеш.
Хіба я сором вже згубила,
Щоб вийти в сад до судженого свого

Не можна цього до вінця.

ОКСАНА

Що то за сором,
Із судженням постояти в садку?

ГАННА

Я здалеку дивлюсь,
Як їде він в своїм загоні,
Інакше я його ніде не бачу,
Хіба що зрідка в церкві.

ОКСАНА

То де ж ви розмовляли?

ГАННА

Сестричко, рідна, де вже та розмова
Мене посватала за нього сваха,
Як сватають тут усіх.

ОКСАНА

Отож виходить, не сказавши слова
Ви поберетесь?!

ГАННА

(Аріозо)

Його я жду,
Сховавши серце й душу,
Боюсь сказати собі про це
Боюся думати про нього
Хіба що крадькома
Ховаючись від погляду людського,
Із затінку садка
Побачити як тінь його майне,
Коли проїде він повз цього дому.
Який він є, мій суджений від Бога?
Так було, так здавна повелось,
Кохать в неволі чистим серцем
Того, кого уперше
Побачиш під вінцем.
Так повелося...
Під зорями стоять самій,
І думати з тривогою про того,
Хто суджений тобі від Бога.

ОКСАНА

Чудна тут молодь,
Я було щовечір,
Виходжу до Степана на розмову.

ГАННА

Як заручились?

ОКСАНА

Якось стояли й до заручин,
Інакше хто засватать може?

ГАННА

Ой лихо! Сором!
Тебе матуся не прокляла?

ОКСАНА

За що прокляла?
Хіба й вона не була молодого
Така вже доля в нас дівчача,
Когось кохати...

МАТИ

(йде з іншого кутка терему)

Поглянь молодшими очима,
Хто йде до нас?
Чи не Степан, бува?

ОКСАНА

Степан! А з ним іще...

МАТИ

Тікаймо, дочки!

ОКСАНА

Чого ж тікати,
То ж не татари йдуть.

МАТИ

Бо осміють на всю Москву
Нема тут звичаю такого.

(Мати й Ганна спішно піднімаються в терем, Оксана залишається і зустрічає Степана)

СТЕПАН

Оксаночко, гість з України завітав до нас
Від подруги листа тобі привіз.

ОКСАНА

Невже? Тепер така це рідкість
Щоб хтось сюди приїхав з мого краю
Та ще з листом!
Як там живуть у ріднім краю?
Побачила я вас і сльози навернулись

Хоча б ще раз побачити ті верби над рікою
Хоча б ще раз...

СТЕПАН

Такі часи тепер настали
Черкасів у Москві з підозрою стрічають,
Бунтуєте ви друже там,
Усякі страхи пишуть воеводи
Про непокору вашу нашому царю,
Дарма ви так...

ГІСТЬ

Та тії воеводи всякого напишуть...
Від них ми просвіту не маєм,
А скажем щось – хапаються за зброю
Присягою царю нам в очі тичуть,
Хоча самі забули вже про неї,
Господарюють в нас як у вотчині свої.

СТЕПАН

Присяга є велика річ.
Її завжди триматись треба.

ГІСТЬ

Чого ж самі забули Бога?

СТЕПАН (обережно підходить до дверей)

Тихіше, пане-брате
Щоб хтось бува і не підслуха
Зазвичай маємо у дверях вуха
Не Україна це тобі.

ГІСТЬ

Присяги ми не хочемо ламати
Одного просимо, хай оборонить цар,
Від теї галичі, що воеводством зветься
Прохати маємо тебе, Степане
Розкрий царю на наші справи очі,
То може цар когось із наших
Послав на береги Дніпра
В Москві таких чимало,
Хоча б ось ти.
Щоб і царю служив на віру
І знав про звичай рідний.

СТЕПАН

Нас не пошлють...
Але когось він там тримати мусить.

ОКСАНА

Такого ще не було
Щоб з українців хтось
На воєводу став,
Тут нам не вірять
Хоч смійся, а хоч плач,
Тут вовком дивляться на нас
Мовляв, у ліс ви дивитесь
Чекаєте лиш слухний час,
Щоб присягу царську зруйнувати
Не відають, що ми ніколи
Ні перед ким не падали ще ниць...

СТЕПАН

Оксана правду каже,
Та ліпше, щоб вона мовчала,
Тепер такий нерівний час...
Про зраду вашу всі говорять.

ГІСТЬ

Чого ж вам в цьому дивуватись
Не випарилася з нас козацька кров
Під руку Дорошенка мусим стати.

СТЕПАН (злякано)

Крий Боже, пане-брате!
Що ти кажеш?!

ГІСТЬ

Зірветься часом із досади слово,
Найгірше, брате, є між нами,
Що нам не вірять,
І нема нам шани.
А в кожному із наших вчинків
Тут бачать зраду
А в Україні воєводи
Усе гребуть під себе,
Ще й поганяють нами
Та попри те є ще люди,
Що не бояться ні проклять, ні кари
Терпець їм вже урвався,
На Чигирин їм шлях лежить,
До Дорошенка.
До тебе я прийшов
Від нашої громади,
Щоб передав від нас царю листа.
Та бачу, що нема і в цьому ради.

СТЕПАН

Я спробую

Як буду у царя я на бесіді
Як він під чаркою,
То часом любить
Пісень черкаських слухати
А іноді накаже танцювати.

ОКСАНА.

Тяжке життя в боярина мого
Як пахолка його тримають
Втім, за пахолка тут кожний.

СТЕПАН.

Я спробую, мій друже
Хоч обіцяти і не можу,
Що буде саме так,
Як трапиться нагода
То передам цього листа
Тобі ж бо раджу
Не довго по Москві ходити.

ОКСАНА (перечитує листа)

Дівчата просять передати гроші
Хоругви золотом хочать розшити.

СТЕПАН

Для кого?

ОКСАНА

Вони із обережності не пишуть.
Та знано, для кого
Хоругви золотом в нас шикують.

СТЕПАН (злякано)

Оксаночко, не жіноче маєш діло.

Поханцем з верхнього поверху спускається мати

МАТИ

Якісь іще до нас прямують гості
Степан підходить до вікна.

СТЕПАН

Вже вибач, друже мій
Розмову маєм нашу припинити
До нас спішать свої татари.
Непрохані прийшли до мене гості
Думний бояр, а з ним піддячих двоє
Не до ладу, коли тебе побачать
Посіє це важку підозру.

ГІСТЬ

Я розумію,
Прощайте, земляки
Можливо якось ми матимемо зустріч.
А подарунок твій, Оксано,
Я передам твоїм подругам.

Оксана кланяється

СТЕПАН

Матусю, проведіть тихенько гостя
Нехай ніхто його не бачить.

ОКСАНА

Даруй, що тебе не вшанували
І не обсуди.
Ось так живемо в цій Москві
Що й гостя приласкати ми не можем.

Мати виводить Гостя

СТЕПАН

Оксаночко,
Передягнися швидше в московське вбрання,
Прийшли до нас бояри в гості.

ОКСАНА

То мати кажуть, що жінкам не личить
На учті чоловічій бути.

СТЕПАН

Бачиш, люба,
Ти маєш їх почастувати,
Та й знову в терем повернешся,
Ти винесеш їм на тарелі меду,
Уклонишся, боярин поцілує
Тебе в уста.

ОКСАНА

Степане! Що ти кажеш?!
Мене бояри цілувати мають?
Чи це мені причулось?

СТЕПАН

Та в тім нічого злого,
То тільки звичай!

ОКСАНА

Таке хіба в Москві почуєш,
Що б не було, а не піду.

СТЕПАН

Ти нас оцим погубиш,
Бо ти не знаєш, Які тут люди мстиві,
Бояри ці зневаги не простять,
Що їм нас звинуватити у зраді,
Чи ще у чомусь,
А там чекай вже “слова й діла”.

ОКСАНА

Ти не жартуєш?
Степане, та куди ж це ми попались,
Та це ж неволя бусурманська.

СТЕПАН

Хіба казав тобі, що є тут воля,
Щоб тут негнулись наші спини,
То в Україні зігнули б аж додолу,
Родину нашу воєводи
Ось млієш ти з огиди,
Що дід якийсь тебе торкне губами.
Я ж повинен,
Холопом Стюпкою себе взивати
Та руки цілувати як невільник.
Що розмірковувати далі?
Чи вийдеш ти до думних дяків?

ОКСАНА (холодно)

Гей, Ганно!
Несіть мені московське вбрання,
А ви, матусю, наготуйте меду.

КАРТИНА ДРУГА

Сад в садибі Степана. Рання весна.

Мати наказує слугам винести ослін і вивести Оксану.

МАТИ

Отут бояриню посадовіть,
Та можете вертати до роботи.
(до Оксани)
Що, донечко, вільніше дихати?
Ляж, рибонько.
Заснути може хочеш?

ОКСАНА

Я б і заснула,
Тільки ось боюся.

МАТИ

Хай Бог тебе оберіга від лиха.

ОКСАНА

Якесь страхіття сниться.

МАТИ

Молися Йосипу святому,
Щоб сни зробив тобі добріші.

ОКСАНА

Колись мені все снилось, що літаю
А тут не снилося ні разу.

МАТИ

Ляж, донечко, засни гарненько
А я за тебе помолюся,
Щоб Бог послав тобі здоров'я.

З'являється Степан

МАТИ

То що сказав тобі той німець,
Чи маємо якусь надію?

СТЕПАН

Сказав, що в Бога все можливо.

МАТИ

Воно то так, але не гріх якісь зробити ліки.

СТЕПАН

Він людина вчена,
Та що ж, коли така тяжка хвороба.

МАТИ

Я знаю, зурочили її оті бояри,
Авжеж, бо заздре мали око
На щире серденько її.
От горе, тут нема таких бабів,
Як там у нас,
Щоб відшептали усі ті напасті.

СТЕПАН

А ще сказав той німець
Що ця хвороба із туги
За рідним краєм,
Така хвороба є.
Коли б її повезти на Вкраїну,
То може і одужала б вона.

МАТИ

Це німець правду каже

Вона так нудилась, небога
Не всякий привика до чужини
Котре привикне, а котре й ні.

СТЕПАН

Благатиму царя, щоб нас пустив
До тестя на гостину.
Невже не пустить?

МАТИ

Війни уже нема. Чому б не відпустити.

СТЕПАН

Скажу, що жінка хвора.
Угодникам святим в печерах київських
Вклонитись хоче.

МАТИ

Авжеж, мій сину
Відпустить цар християнин,
Бо гріх великий
Людей на богомілья не пускати.

(Йде в терем. Степан мовчки закохано дивиться на дружину)

ОКСАНА (прокинувшись)

Це ти, Степане?
Бач, мені приснилось
Що місяць ясно-ясно засвітив
У батьковім садочку.

СТЕПАН

Не журись, кохана
Ще ми побачимо як світять в Україні
І сонечко, і місяць.

ОКСАНА

Це як? Хіба умру?
Тоді душа моя
Полине до рідної землі.

СТЕПАН

Навіщо так казати.
Проситиму царя,
Щоб нас пустив до Києва на прощу.
І до батьків твоїх у гості
Цар пустить.
На Україні спокійно стало.

ОКСАНА

Що ти сказав?

Утихомирилось? Зламалась воля

Лягла Москві під ноги Україна?

Це мир по твоєму - ота руїна.

Отак і я утихомирюсь, Степане.

Утихомирюся у домовині.

СТЕПАН

Не треба так.

Одужаєш на Україні,

Серед гаїв, річок веселих.

ОКСАНА

Та годі, більше слів оцих не треба

Не хочу їхати нікуди.

СТЕПАН

Чого ж?

ОКСАНА

Не хочу, й годі.

СТЕПАН

Мені аж дивно.

ОКСАНА

З яким лицем

Збираєшся з'явитися на Україні.

Сидів-сидів у запічку московським,

Поки лилася кров,

Поки змагання

Велосся там за честь і волю.

Тепер, як втихомирилось,

Поїдеш, щоб тим сонцем любоватись,

Що загребуші руки не дістали,

Та гаєм недопаленим втішатись,

А може хочеш подивитись,

На ріки сліз і крові,

Що ще течуть у нашім краї?

СТЕПАН

Завіщо ти мене картаєш

Хіба не ти мені казала

Що ти прийняти можеш тільки руку

Від крові чисту.

ОКСАНА

Правда, я казала

Ми варті одне одного, мій друже.

Боялися татар, боялися ми крові,
Боялися ми гніву царського і диби.
Всього боялися –

А тільки не подумали, що буде,
Як запанує спокій в Україні.

(бере руку Степана)

Нема на них крові,
А видається, що іржа покрила.

СТЕПАН

Твої слова, як шабля гострі.

ОКСАНА

Оце і все, що я умію,
Словами допекти...

Як я умру, ти не бери вкраїнки
Женися ліпше на московці,
Не скаже всупереч тобі нічого.

СТЕПАН

Та пожалій мене й себе хоч трошки.

ОКСАНА

Занадто я жаліла,
В тім і горе.
Як би я мала сили не жаліти
То вирвала б себе й тебе
Із цього пекла.
А так,
І ні собі, ні людям...

СТЕПАН

Оксаночко, поїдем в Україну
До батька-матері,
До вірних друзів.

ОКСАНА

У вічі їм дивитись не посмію.

СТЕПАН

У Київ подамося,
Помолимось, нехай нас Бог простить
Нехай тобі здоров'я верне.

ОКСАНА

Кому потрібне те моє здоров'я!

СТЕПАН

Мені, моя любима.
Я ж так тебе люблю.

Навіщо так себе картать словами.
На́с доля так уже скарала тяжко,
Що певно Бог простить усі гріхи
У кого кров текла із ран,
А в нас із серця,
Хто мучився по тюрмах у кайданах
А ми носили ті кайдани невидимі
Хто мав хвилини щастя в боротьбі,
А ми у сумнівах серця свої зморили.

ОКСАНА

Це так, мій друже.
Було життя – і не було його,
Як зрадиш в ньому раз-то вже довіку,
Ми не втекли тоді, як було треба
На Україну
Прикрилися присягою,
Бажанням мати чисті руки...
Борцем не вдався ти, Степане.
Мене ж тримало тут моє кохання
Ти певне довше проживеш, ніж я-
То пам'ятай
На бойовищі не всі померли
Поранених багато
Поможеш їм одужати...
А з часом, зібравшись знов до бою
Вони згадають і тебе...

Степан подає Оксані руку. Закашлявшись вона дивиться в небо

ОКСАНА

Добраніч, сонечко!
Спішиш на захід?
Ти бачиш Україну - привітай.

*Поволі падає на руки Степана
Десь здалеку тужливо вдаряє дзвін*